

6. Копьев А. Ф. Психологическое консультирование: опыт диалогической интерпретации / А. Ф. Копьев // Психологическое консультирование и психотерапия: сборник статей / Сост. А.Б.Орлов. – М.: ООО “Вопросы психологии”, 2004. – С. 5–14.
7. Простомолотов В. Ф. Комплексная психотерапия соматоформных расстройств / В. Ф. Простомолотов. – Кишинев, 2000. – 304 с.
8. Людина. Суб'єкт. Вчинок: Філософсько – психологічні студії / За заг. ред. В. О. Татенка. – К.: Либідь, 2006. – 360 с.
9. Эткин А. М. Опыт теоретической интерпретации семантического дифференциала / А. М. Эткин // Вопросы психологии. – 1979. – № 3. – С. 17–27.
10. Юнг К-Г. Психологические типы / К.-Г. Юнг. – Цюрих: Мусагет, 1929. – 475 с.
11. Warren B. Using the creative arts in therapy: a practical introduction / B. Warren. – L.: Routledge, 2000. – 189 p.

In the article there were certain prototypes of psychological help of personality in the situation of somatopathy, analysed influence of kreativnosti on arkhetip of “relation overcoming”, considered the phenomenon and concept of kreativnosti in relation to a psychotherapy help somatically by a patient.

Keywords: personality, kreativnist', somatic illness.

Отримано: 12.02.2012 р.

УДК 19.00.04

М.М.Макуха

ДОСЛІДЖЕННЯ ГЕНДЕРНОЇ СПЕЦИФІКИ ЕФЕКТИВНИХ МЕХАНІЗМІВ ПОДОЛАННЯ ЕКЗИСТЕНЦІЙНОЇ ТРИВОГИ

Досліджувався характер асоціацій, пов'язаних з поняттям смерті. Визначено типові захисні механізми, пов'язані з екзистенційною тривогою. Проведено їх порівняльний аналіз з точки зору психологічного здоров'я та гендерної специфіки.

Ключові слова: психологічне здоров'я, ставлення до смерті, екзистенційна тривога, захисні механізми психіки, гендерні відмінності.

Исследовался характер ассоциаций, связанных с понятием смерти. Определены типичные защитные механизмы, связанные с экзистенциальной тревогой. Произведен их сравнительный анализ с точки зрения психологического здоровья и гендерной специфики.

Ключевые слова: психологическое здоровье, отношение к смерти, экзистенциальная тревога, защитные механизмы психики, гендерные различия.

Постановка проблеми. Смерть – одне з тих нечисленних переживань, через які рано чи пізно проходить кожен живий. Тема смерті відіграє провідну роль у релігії, міфології і мистецтві багатьох культур. Сучасна танатологія є однією з “гарячих” точок природничого і гуманітарного знання. Інтерес до проблеми смерті зумовлений кількома причинами. По-перше, це ситуація глобальної цивілізаційної кризи, що в принципі може призвести до самознищення людства. По-друге, впродовж останнього століття суттєво змінилося ціннісне відношення до життя і смерті людини в зв’язку із загальною ситуацією на Землі. Спостерігається значний інтерес до ролі, що смерть відіграє у людській підсвідомості. Багато в чому це було пов’язано з клінічними і лабораторними дослідженнями різноманітних змінених станів свідомості.

Все більше дослідників приходять до висновку (Р.Моуді, С.Гроф [8], Л. Уотсон [17], К. Рінг, Э. Кюблер-Росс [13], В. Баскаков [2]), що розуміння психологічного змісту смерті не повинне супроводжуватися негативними асоціаціями. Серйозне символічне зіткнення з нею в добре організованих умовах, що забезпечують підтримку, може привести до дуже корисних результатів і слугувати засобом подолання як негативних уявлень про смерть, так і страх, пов’язаний з нею. Таке зіткнення уможливорює краще емоційного та фізичне функціонування, більшої міри самореалізації, а також задовільність та гармонійність пристосування до процесу життя.

Смерть і життя, які часто розглядаються як несумісні протилежності, насправді виявляються взаємозалежними. Повноцінне існування, наповнене усвідомленням кожної миті життя, веде до прийняття смерті і примирення з нею. Дане положення виступає суттю давніх містерій, різних видів духовної практики та ритуалів переходу.

Можна стверджувати, що сприйняття власної кінечності займає осьове місце у структурі особистості. Всім відомі приклади, коли зміна ставлення до смерті докорінно змінювала особистість в цілому. Навряд чи можна назвати ще щось, що мало б такий могутній ефект [4].

Головним завданням описаного дослідження було відстежити взаємозв'язок уявлень про смерть із психологічним здоров'ям особистості. У ході творчого пошуку, наш інтерес викликало ще одне питання, зокрема гендерна відмінність у ставленні до смерті.

Об'єктом дослідження було уявлення про смерть.

Предметом дослідження був взаємозв'язок уявлень про смерть із рівнем невротизації та самоактуалізації особистості.

Завдання дослідження – дослідити характер асоціацій, пов'язаних зі смертю та визначити його зв'язок із психологічним здоров'ям; дослідити різницю в уявленнях про смерть в осіб чоловічої та жіночої статі; визначити притаманні досліджуваним захисні механізми, пов'язані зі страхом смерті та порівняти їхню ефективність, з точки зору психологічного здоров'я.

До вибірки увійшли 31 особа віком 18-30 років, більшість із них студенти. Серед них 14 чоловіків та 17 жінок.

Методи дослідження. Досліджуванним пропонувалося намалювати малюнок на тему “Смерть”. Ніяких інших пояснень, уточнень та установок не давалося [16]. Досліджувані отримували білий аркуш паперу, набір кольорових олівців (25 кольорів), простий олівець, гумку та декілька кулькових ручок. Час на виконання малюнка не обмежувався. Після закінчення досліджуванним пропонувалося розповісти про те, що зображено на малюнку. Потім задавалося питання, чи змінився емоційний стан у зв'язку з виконанням завдання, і якщо змінився, то як [5]. Також пропонувалося дати довільний асоціативний ряд зі словом “смерть” [20].

Висловлювання досліджуваних дослівно записувались, відмічались усі висловлювання та поведінкові прояви під час виконання малюнка.

На другому етапі досліджуванним видавався список питань опитувальника “САМОАЛ” та “Клінічного опитувальника для виявлення і оцінки невротичних станів” Яхіної-Менделевич [3].

Аналіз результатів. В ході аналізу малюнків та асоціацій виявилось доцільним групувати їх за критерієм *креативності* та *трансцендентності/ тупиковості* (наскільки досліджуваний пов'язує смерть із будь-якою позитивною перспективою). При аналізі малюнків було умовно виділено три рівні креативності – високий (3), середній (2) та низький (1). Було також виділено три рівні критерію трансцендентності/тупиковості: помітна тенденція до трансцендентного сприйняття смерті (3), помітна тенденція до тупикового сприйняття смерті (1) та невизначений результат (2).

На *трансцендентність* у сприйнятті смерті вказували: апеляції до природного циклу, реінкарнації, асоціації з повним розчиненням,

океаном, вічністю і т.п. На *тупиковість* вказували: регрес у дитячі страхи смерті (темнота, пекельне полум'я і т.п.), надмірний акцент на поховальних атрибутах; відсутність будь-яких ознак, властивих для трансцендентності; негативне ставлення до завдання, намагання уникнути виконання малюнка, посилаючись на відсутність художніх здібностей і т.п.

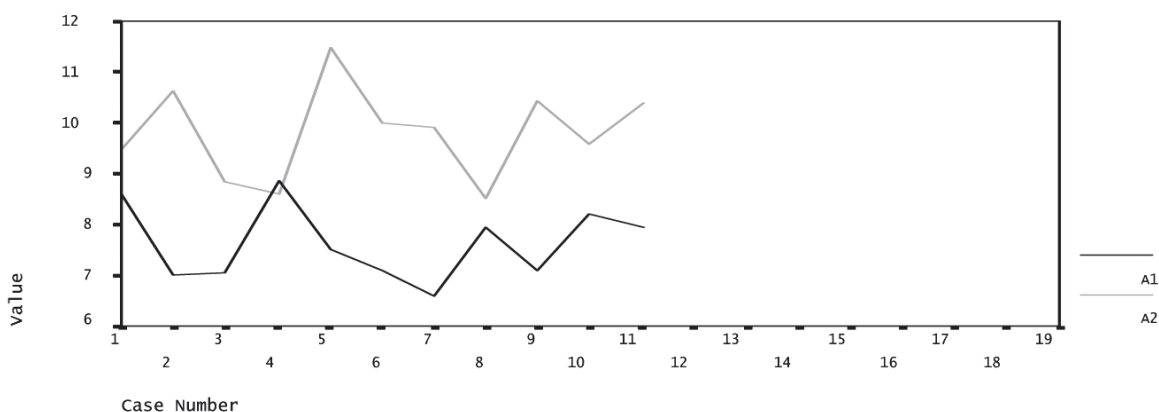
Серед досліджуваних, що виявили у малюнках низький рівень креативності, усі, без винятку, були схильні сприймати смерть як тупиковий момент. Відповідно майже всі (91%), хто показав високий рівень креативності, розглядають смерть як трансцендентне явище. Отже, стає очевидним, що креативність і трансцендентність у сприйнятті смерті надзвичайно тісно пов'язані між собою.

Далі вибірку було розбито на дві групи за критерієм *трансцендентності/тупиковості* та співставлено за факторами опитувальників "САМОАЛ" та "Клінічного опитувальника для виявлення та оцінки невротичних станів".

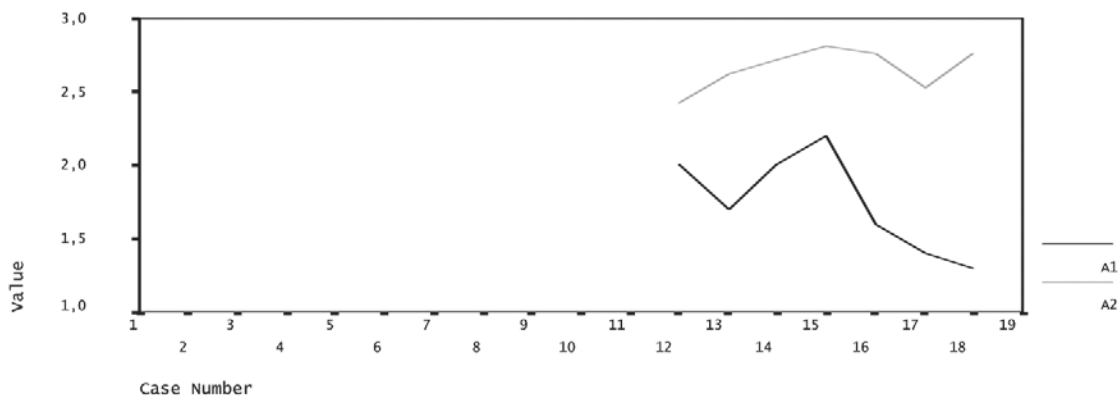
Мал.1:

Груповий профіль за характеристиками трансцендентність/ тупиковість

фактори опитувальника САМОАЛ:

фактори "Клінічного опитувальника для виявлення тривожних станів":

В цілому група із трансцендентним сприйняттям смерті продемонструвала більш високі результати за шкалами опитувальника “САМОАЛ” та вищий рівень психологічного здоров’я за опитувальником Яхіної та Менделевич (див. Мал 1).

При порівнянні середніх значень найбільш суттєва різниця була помічена за наступними шкалами:

– “САМОАЛ”:

Шкала цінностей (А2), креативності (А5), автономності (А6), спонтанності (А7), аутосимпатії (А9) та гнучкості у спілкуванні (А11).

– “Клінічного опитувальника для виявлення та оцінки невротичних станів”

Значну різницю між групами було вивлено за всіма шкалами. Однак, найсуттєвішою вона була за шкалами невротичної депресії (із тупиковим сприйняттям – 57% , із трансцендентним – 6,6%), обсессивно-фобічних порушень (із тупиковим сприйняттям – 57% , із трансцендентним – 0%), та вегетативних розладів (із трансцендентним – 71,4% , із трансцендентним – 15,4%). Не дивлячись на незначний обсяг вибірки, така велика різниця у показниках не може бути випадковою.

У групі із “тупиковим” уявленням про смерть, більшість відмічали погіршення настрою у зв’язку із завданням на тему смерті, емоційного підйому не відмітив жоден. У групі ж з “трансцендентним” уявленням шістнадцять (із вісімнадцяти) були раді можливості ще раз задуматись над цією темою, навіть висловлювали за це подяку досліднику та відмічали емоційний підйом. Погіршення емоційного стану не виявив жоден.

Група, якій властиве “трансцендентне” сприйняття смерті виявилася значно “здоровішою” та більшою мірою самоактуалізованою. Можна вважати, що подібний погляд на смерть є значно сприятливішим для психологічного здоров’я.

В ході аналізу отриманого матеріалу стали помітними чіткі розбіжності між жінками та чоловіками у характері малюнків та асоціацій на тему смерті. Так для жінок було типовим асоціювати смерть із природними процесами, розмірковувати над циклічністю природних явищ, акцентувати увагу на власних відчуттях, пов’язаних із розчиненням та переходом в інші форми існування [7], [20]. При цьому відмічався медитативний, споглядальний стан. Це також може інтерпретуватися як схильність до інтелектуалізації, як засіб зниження напруги, пов’язаної з темою смерті [14]. Подібну реакцію продемонструвало 58% жіночої частини вибірки.

При порівнянні середніх значень за двома опитувальниками та виявлених у малюнках креативності та трансцендентності у групах жінок, які виявили подібну реакцію, і тих, що її не виявили, особливо кидається у вічі відмінність за шкалами цінностей, креативності та автономності опитувальника “САМОАЛ” та шкалами невротичної депресії, астенії, obsесивно-фобічних реакцій, та вегетативних розладів “Клінічного опитувальника”. Дуже суттєвою була і різниця у показниках виявлених у малюнках креативності та трансцендентності.

Серед десяти жінок, які продемонстрували “природний” характер асоціацій, шестеро виявили високий рівень креативності, одна – середній. Усі вони без винятку сприймали смерть як трансцендентне явище. Серед тих, хто подібних асоціацій не виявив, мало місце застосування таких захисних механізмів стосовно смерті, як регресія, витіснення, заперечення. Три з них сприймали смерть як тупиковий момент. Оцінки, отримані ними за двома опитувальниками, виявилися значно нижчими.

Таблиця 1

Кростабуляція креативності та трансцендентності, виявлених у малюнках із наявністю (II) та відсутністю (I) природних асоціацій

креативність				всього
	1	2	3	
I	3	3	1	7
II		2	8	10
Всього	3	5	9	17
Трансцендентність				всього
	1	2	3	
I	4	2	1	7
II		2	8	10
Всього	4	4	9	17

Для чоловіків типовою реакцією виявився “чорний” гумор. Її продемонстрували шестеро із чотирнадцяти чоловіків, й лише одна жінка. Чоловічу вибірку було також порівняно за наявністю та відсутністю даної ознаки. Картина була аналогічною тій, що ми отримали у результаті порівняння жіночих груп за виявленням “природних” асоціацій.

Серед восьми чоловіків, що не виявили гумору у сприйнятті смерті семеро сприймають її як тупиковий момент. А з тих, що виявили, усі – як трансцендентний. Як і слід було очікувати, чоловіки із почуттям гумору виявилися значно креативнішими, зокрема, у своєму ставленні до смерті (Табл. 2).

Кростабуляція креативності та трансцендентності, виявлених у малюнках із наявністю (II) та відсутністю (I) “чорного” гумору

креативність				всього
	1	2	3	
I	5	2	1	8
II	0	2	4	6
Всього	5	4	5	14
Трансцендентність				всього
	1	2	3	
I	6	0	2	8
II	0	0	6	6
Всього	6	0	8	14

За результатами “Клінічного опитувальника”, у групі I у кожного з чоловіків було виявлено хворобливий характер розладів за однією чи кількома шкалами. Щодо групи II, тут не було виявлено хворобливого характеру порушень за жодною зі шкал. Однак, різниця може бути зумовлена й тим, що жінки більш схильні визнавати у себе наявність будь-яких проблем. Серед малюнків чоловіків, які ставляться до смерті без гумору, було виявлено тенденції, які, на нашу думку, можуть інтерпретуватися в таких захисних механізмах, як заперечення, витіснення та регрес [14].

Продуктивні та непродуктивні захисні механізми. З огляду на результати минулої роботи ми прийшли до висновку, що жінки та чоловіки використовують дещо різні захисні механізми по відношенню до, так званої, екзистенційної тривоги. Однак, суттєва різниця була помічена лише в обранні продуктивних стратегій її подолання, тобто таких, що співвідносяться з високими показниками психологічного здоров'я. Схильність жінок вдаватися до споглядання природних процесів можна розцінити як *інтелектуалізацію* та, певною мірою, *ідентифікацію*, тобто злиття з ними, проживання їх у собі. Жінки взагалі виявили значно більшу тенденцію до спроб відобразити у малюнках свої уявлювані відчуття процесу вмирання, неначе “приміряючи” їх на себе. Щодо чоловічої схильності до “чорного” гумору, її можна інтерпретувати як *формування реакції* [9], хоча, згідно з деякими класифікаціями захисних механізмів, гумор можна виділити як окремий спосіб захисту [11].

Серед продуктивних, у даному випадку, захисних механізмів, можна виділити *сублімацію* як властиву і жінкам, і чоловікам, які

виявили достатньо творчий підхід до завдання. Про наявність цього механізму свідчив також емоційний підйом у зв'язку з виконанням завдання.

У непродуктивних механізмах захисту не було виявлено суттєвої різниці між жінками та чоловіками. Серед досліджуваних, які схильні сприймати смерть як тупикове явище, та виявили низьку креативність часто зустрічався *регрес* у дитячі страхи смерті, що виявлялося як акцентування уваги на таких темах як чорнота, порожнеча (“мене немає”), смерть у вигляді кровожерливого монстра, кістяка з косою (у вибірці було двоє молодих людей із схильністю до зловживання наркотиками, обидва з них зобразили смерть подібним чином, і обидва відмітили погіршення настрою), а також у деталізованому перерахуванні поховальної атрибутики (хрест, дорога, труна, вінки, стрічки і т.п.). Неодноразово зустрічалися прояви *витіснення*, про що свідчили такі моменти, як заповнення малюнком незначної площини аркуша, незаштрихованість внутрішніх площин зображення (уникання контакту з об'єктом), вислови, на зразок “мене це зараз не стосується”, “зараз для мене це не актуально”, “намагаюся про це не думати”, також інколи довга пауза перед початком малювання, зізнання досліджуваних, що вони довго не знали, що намалювати. Зустрічалися і такі прояви, що можуть бути інтерпретовані як *заперечення*, наприклад, припис під малюнком: “жизнь продолжается”. Глибинний аналіз малюнків на тему “смерть” дозволив припустити, що існує взаємозв'язок між застосуванням непродуктивних захисних механізмів (і тим самим “застряганням на певній віковій фазі”) та художньо-зображувальним віком досліджуваного. Схоже, що наявність сильного страху смерті блокує творчі та когнітивні здібності особистості.

Часто зустрічалися спроби *раціоналізації*, про що свідчили малюнки перелічувального характеру, наявність рамки, було, навіть зображення відрізка “0-65”, що означав час, який досліджувана планує прожити. Сюди ж можна віднести і схильність до переліку факторів, що можуть спричинити смерть: хвороби, війна і т.д. Подібні прояви зустрічалися разом з ознаками витіснення або реактивного утворення, тому важко однозначно сказати про ефективність раціоналізації. Скоріш за все, вона є нижчою, порівняно з інтелектуалізацією, сублимацією, гумором та реактивним утворенням, однак вищою, порівняно з регресом, витісненням та запереченням.

Висновки та перспективи подальших досліджень. У результаті дослідження можна було констатувати наступне:

1. Ставлення до смерті має тісний зв'язок із психологічним здоров'ям. Найсуттєвішим аспектом у цьому відношенні виступає те, чи здатна людина вбачати у смерті будь-яку позитивну перспективу, чи сприймає кінець як тупиковий момент [8]. Можна припустити, що, сприймаючи смерть як абсурд, небуття, зло, поразку, людина тим самим блокує власне саморозкриття, перешкоджає виявленню креативності та потягу до пізнання.

І навпаки, сприймаючи смерть як необхідну сторону буття, сприймаючи її крізь містичну призму, будучи відкритою для контакту зі смертю, людина отримує доступ до могутнього джерела енергії, яке, надихає людину до творчого осмислення дійсності, розкриває нові перспективи для особистісного розвитку [2], [19].

2. Існує певна відмінність між чоловіками та жінками у сприйнятті смерті. Можна сказати, що для жінок найбільш "здоровим" способом подолання страху смерті є споглядання природних явищ, для чоловіків же – гумор. Хоча жінка, що продемонструвала у дослідженні подібну реакцію, також виявила високу креативність та досить високі показники за шкалами опитувальників. Цікаво те, що вона – єдиний у вибірці медик, а подібне ставлення до смерті вважається загалом типовим для медпрацівників. Даний факт навів на ідею провести подібне дослідження серед медиків та психологів і співставити результати.

З огляду на отримані результати, дуже доречним виглядає те, що у суспільній свідомості природа найчастіше асоціюється з жіночим образом. Адже жінки і справді виявляються ближчими до природи. Їм більш ніж чоловікам властиво звертати увагу на природні явища, проживати їх у собі, ідентифікувати себе з ними. Тому, жіноче сприйняття смерті можна назвати більш органічним. Жінки можуть входити у більш тісний контакт із переживанням смерті. Водночас саме жінка є природно пов'язаною із такою таємницею людського буття, як народження [7]. Можливо, це і зумовлює більшу витривалість та кращу пристосованість жінок до різноманітних життєвих труднощів, зокрема довшу тривалість життя.

Що ж до чоловіків, дослідження проливає світло на те, чому почуття гумору вважається радше чоловічою, ніж жіночою рисою. Суспільство більшою мірою очікує гумору від представників чоловічої статі, адже для них воно є суттєвим індикатором психологічного здоров'я. І в усі часи хлопчикам ставили у приклад героїв, здатних сміятися в обличчя смерті. Можна припустити, що, на відміну від жіночої "природної" реакції на смерть, чоловіча реакція гумору є більшою мірою набутою, тобто результатом виховання, або самовиховання.

3. Продовжуючи вище сказане, зазначимо, що жінки та чоловіки використовують дещо різні захисні механізми по відношенню, до, так званої, екзистенційної тривоги. Однак, суттєва різниця була помічена лише в обранні продуктивних стратегій її подолання, тобто таких, що співвідносяться з високими показниками психологічного здоров'я. Схильність жінок удаватися до споглядання природних процесів можна розцінити як *інтелектуалізацію* та, певною мірою, *ідентифікацію*, тобто злиття з ними, проживання їх у собі. Жінки взагалі виявили значно більшу тенденцію до спроб відобразити у малюнках свої уявлювані відчуття процесу вмирання, неначе “приміряючи” їх на себе. Щодо чоловічої схильності до “чорного” гумору, її можна інтерпретувати як *формування реакції*, хоча, згідно з деякими класифікаціями захисних механізмів, гумор можна виділити як окремий спосіб захисту. Серед продуктивних, у даному випадку захисних механізмів, можна виділити *сублімацію* як властиву і жінкам і чоловікам, що виявили достатньою мірою творчий підхід до завдання.

Серед досліджуваних, які схильні сприймати смерть як тупикове явище, та виявили низьку креативність часто зустрічався *регрес* у дитячі страхи смерті. Неодноразово зустрічалися прояви *витіснення*, зустрічалися прояви, що можуть бути інтерпретовані як *заперечення*. Глибинний аналіз малюнків на тему “смерть” дозволив припустити, що існує взаємозв'язок між застосуванням непродуктивних захисних механізмів (і тим самим “застряванням на певній віковій фазі”) та художньо-зображувальним віком досліджуваного.

Прояви *раціоналізації* зустрічалися разом з ознаками витіснення або реактивного утворення, тому важко однозначно сказати про ефективність раціоналізації. Скоріш за все, вона є вищою, порівняно з інтелектуалізацією, сублімацією, гумором та реактивним утворенням, однак вищою, порівняно з регресом, витісненням та запереченням.

Треба визнати, що дана спроба аналізу притаманних досліджуваним захисних механізмів носить доволі умоглядний характер, по-перше, через необхідність розробляти власні критерії оцінки, по-друге – через розмір вибірки, недостатній для того, щоб належним чином узагальнити ці критерії. Однак, було виявлено деякі відчутні тенденції, і є підстави вважати їх достовірними.

Список використаних джерел

1. Арьес Ф. Человек перед лицом смерти / Ф.Арьес. – М.: Прогресс, 1992.

2. Баскаков В.Ю. Танатотерапия: теоретические основы и практическое применение / В.Ю.Баскаков. – М.: Институт танатотерапии, 2002.
3. Бурлачук Л.Ф. Словарь-справочник по психодиагностике / Л.Ф.Бурлачук, С.М.Морозов. – СПб., 1999.
4. Буякас Т.М. Инициальный путь развития личности: возможности психологической работы / Т.М.Буякас // Вопросы психологии. – №5, 2003 (68-79).
5. Гаврилова Т.А. Экзистенциальный страх смерти и танатическая тревога: методы исследования и диагностики/ Т.А.Гаврилова // Прикладная психология. – №6, 2001 (1-8).
6. Голышко-Вольфсон Д. Идиотизация смерти в современном искусстве ХУДОЖЕСТВЕННЫЙ ЖУРНАЛ N°26-27 1999.
7. Григорьева Т. Женская ипостась мира /Т. Григорьева// Фемминизм: Восток. Запад. Россия.–М: Наука, 1993.
8. Горф С. Человек перед лицом смерти / С.Горф, Дж.Хэлифакс. – М. 2002 (52, 104-107).
9. Демина Л.Д. Психическое здоровье и защитные механизмы личности / Л.Д.Демина, И.А.Ральникова. – Изд-во Алтайского государственного университета 2000 <http://irbis.asu.ru/mmc/demina/>
10. Демичев А.В. Ориентация к смерти/ А.В. Демичев// Стратегии ориентации в постсовременности. СПб.,1996. С.157–167
11. Иванова Т.В. Остроумие и креативность / Т.В.Иванова // Вопросы психологии №1, 2002.
12. Костина Л.М. Методы диагностики тревожности / Л.М.Костина. – СПб., Речь, 2002.
13. Кюблер-Росс Э. О смерти и умирании / Э.Кюблер-Росс. – К.: София, 2000
14. Романова Е.С. Механизмы психологической защиты / Е.С.Романова, Л.Р.Гребенников. – М., 1996.
15. Романова Е.С. Графические методы в психологической диагностике / Е.С.Романова, О.Ф. Потемкина. – М.: Дидакт, 1992.
16. Чудновский В.Э. Психологические составляющие оптимального смысла жизни /В.Э.Чудновский// Вопросы психологии. – №3. – 2003. (9-13).
17. Ardel, Monika. “Effects of Religion and Purpose in Life on Elders’ Subjective Well
18. Being and Attitudes toward Death.” Journal of Religious Gerontology. 2002
19. Becker, Ernest. The Denial of Death. New York: The Free Press, 1973.

20. McLennan J. The revised death fantasy scale: a measure of reaction to anticipatory contemplation of personal death // *The Australian Counseling Psychology*. – 1994. – V.2. – p. 36-44.

We investigated the nature of the associations connected with the concept of death. Defined the typical defense mechanisms associated with existential anxiety. Produced a comparative analysis, in terms of psychological health, and gender.

Key words: psychological health, attitudes towards death, existential anxiety, psychic defense mechanisms, gender differences.

Отримано: 9.03.2012 р.

УДК 159.923.5

О.В.Матласевич

Роль християнської церкви у формуванні особистості: психологічний ракурс

Аналізуючи дослідження класичних та сучасних вітчизняних вчених, автор піднімає питання розвитку та формування особистості, досліджує роль християнської церкви у цьому процесі з погляду психології. Великою небезпекою для розвитку сучасної науки є те, що вона розділяє людину на дві сфери: соціальну та духовну. Церква інтегрує ці сфери і цим самим сприяє формуванню здорової, цілісної, повноцінної особистості. Необхідною умовою реалізації християнською церквою цієї задачі є її повернення до внутрішнього, особистісного світу людини.

Ключові слова: особистість, формування, автотрансформація особистості, християнська церква, релігійна свідомість, християнські цінності, етичний персоналізм.

Анализируя исследования классических и современных отечественных ученых, автор затрагивает вопрос развития и формирования личности, рассматривает роль христианской церкви в этом процессе с точки зрения психологии. Большой опасностью для развития современной науки является то, что она разделяет человека на две сферы: социальную и духовную. Церковь интегрирует эти сферы и этим способствует формированию здоровой, целостной, полноценной личности. Необходимым условием реализации христианской церковью этой задачи является ее возвращение к внутреннему, личностному миру человека.